

Кучмєєв О. О.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри фінансів та обліку
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Kuchmyeyev O. O.
Candidate of Psychological Sciences
Associate Professor of the Department of Finance and Accounting
Open International University Human Development "Ukraine"

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті охарактеризовано процес управління ризиками в логістичних системах торговельних підприємств. Рекомендовано принципи побудови управління ризиками в логістичних системах торговельних підприємств. Встановлено послідовність, визначено етапи здійснення управління ризиками в логістичних системах торговельних підприємств. Рекомендовано схему взаємозв'язків методів управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства, критеріїв виділення ризиків та можливих стратегій їх мінімізації. Визначено напрями подальших досліджень окресленої проблематики.

Ключові слова: управління ризиками, принципи управління ризиками, управління ризиками логістичної системи, процес оцінювання ризику, методи оцінювання ризику, методи управління ризиками, стратегія.

Вступ та постановка проблеми. Вирішення складного наукового завдання, що полягає у забезпеченні ефективного управління ризиками логістичної системи сучасного торговельного підприємства, нині перебуває в площині інтересів багатьох науковців різних країн світу, адже дає змогу визначити середовище походження ризиків, ступінь їхнього поширення на різні логістичні системи, а також ступінь впливу на їх складові елементи, встановлювати можливості нейтралізації їх впливу на логістичну систему, уточнювати функціональне середовище виникнення ризиків логістичної системи, здатність окремих ризиків впливати на неї, ступінь їх охоплення, можливий тип виникнення втрат логістичної системи. Досягається вирішення перелічених проблем шляхом реалізації відповідних методів та засобів управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління логістичними ризиками підприємств розкриваються в роботах таких вчених сучасності, як В. Вітлінський [1], В. Гришко [2], Н. Ільченко [3], І. Кривов'язюк [4], Л. Останкова [6], В. Перебийніс [7], Т. Попович [8], А. Ткачова [9], Л. Якимишин [10]. Проте ще й досі не розкрито повною мірою сутність управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства. Також потребує уточнення перелік методів та засобів аналізування, що мають застосовуватися в процесі оцінювання ризику логістичної системи торговельного підприємства. Залишається поза увагою схематизація взаємозв'язків методів управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства, критеріїв виділення ризиків та можливих стратегій їх мінімізації. Вирішення цих питань має значну цінність щодо вдосконалення процесу управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства.

Метою роботи є розкриття сутності та змісту методів і засобів управління ризиками в логістичній системі торговельного підприємства.

Результати дослідження. Як показує аналіз праць [1–4; 6–10], управління ризиками трактується досить різнобічно, проте слід виділити два основні види розуміння цього поняття, а саме у вузькому та широкому значеннях.

В широкому розумінні управління ризиками охоплює весь набір інструментарію щодо передбачення, ідентифікації, вимірювання та зниження ризиків, тоді як у вузькому воно є процесом мінімізації руйнівного впливу чи ліквідації ризиків як таких.

Проте чіткого визначення змісту поняття управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства сьогодні немає. Ліквідуючи цю прогалину в економічній думці, під цим поняттям пропонуємо розуміти таке.

Управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства – це цілеспрямований процес впливу суб'єкта логістичної системи торговельного підприємства на можливість виникнення небезпеки в роботі ланок логістичного ланцюга за допомогою спеціальних методів та засобів з метою недопущення зміни параметрів потоків від заданих.

Слід погодитися з думкою В. Гришко про те, що «управління ризиками в логістичній системі підприємства слід здійснювати з урахуванням специфічних особливостей логістичної діяльності та з адаптацією загальноприйнятих методів і прийомів управління до цих специфічних умов» [2, с. 57].

Цілями такого управління є:

- запобігання виникненню умов існування та поширення ризиків логістичної системи;
- мінімізація руйнівного впливу факторів ризику на логістичну систему;
- розроблення заходів протидії формуванню джерельної бази ризиків.

Суб'єктами управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства можуть бути відділ логістики, управлінці всіх рівнів та ланок управління, діяльність яких повністю або частково стосується роботи логістичного ланцюга, а також інші особи, в компетенції яких входить прийняття рішень щодо об'єкта ризику.

Об'єктами управління ризиками виступає як логістична система торговельного підприємства загалом, так і кожен елемент або ланка логістичного ланцюга.

В управлінні ризиками в логістичній системі торговельного підприємства нині не існує єдиного підходу до побудови зазначеної системи. Базою її побудови може слу-

увати міжнародний стандарт управління ризиками ISO 31000:2009 “Risk management – Principles and guidelines” («Управління ризиками. Принципи та рекомендації») [11]. Цей стандарт рекомендує в управлінні ризиками дотримуватись таких принципів:

- ефективне управління ризиками сприяє досягненню цілей шляхом безперервного моніторингу процесів та систем;
- невід’ємність від організаційних процесів;
- участь в процесі прийняття рішень;
- вираження невизначеності;
- систематичність, структурованість та узгодженість за часом;
- здійснення на основі найкращої наявної інформації;
- охоплення профілю ризику, стану внутрішнього та зовнішнього операційного середовища;
- прийняття до уваги людських та культурних чинників;
- транспарентність та інклюзивність (прозорість та всеосяжність);
- динамічність, повторюваність та реагування на зміни;
- сприяння постійному поліпшенню діяльності.

Для вибору та подальшого застосування методів оцінювання ризику в практиці застосовується міжнародний стандарт ISO 31010:2009 [12]. Проте його використання рекомендоване для вивчення сили впливу систематичних ризиків, тобто тих, які виникають під впливом зовнішніх факторів, що впливають на ринок загалом (динамізм інфляції, валютного курсу, процентних ставок). Тоді як до систематичних ризиків, що виникають, цей стандарт має обмежене застосування (загальногалузевий ризик, фінансовий (інвестиційний) ризик, комерційний ризик). Логістичні ризики належать до несистематичних. Задля розвитку міжнародного стандарту методів оцінювання ризику у 2015 р. в Україні було запроваджено відповідний Національний стандарт [5].

Процес загального оцінювання ризику представлено на рис. 1.

Для кожного етапу загального оцінювання ризиків рекомендоване використання різноманітних методів, аналітична оцінка доцільності застосування яких щодо логістичної системи підприємства представлена в табл. 1.

Як бачимо, значна частина рекомендованих методів та засобів представлена неформалізованими методами, серед яких слід виділити абстрактно-логічні (опитування, експертне оцінювання, аналітичний метод) та методи логічного моделювання (метод сценаріїв).

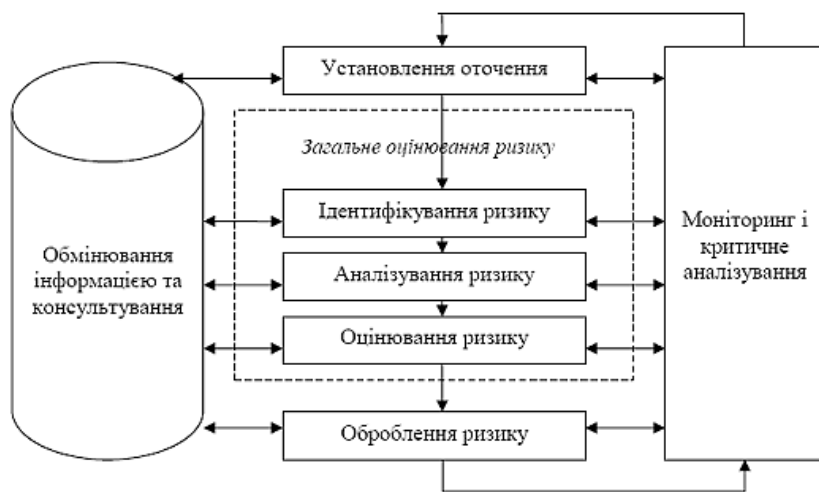

Рис. 1. Оцінювання ризику в процесі його управління за міжнародним стандартом ISO 31010:2009 [12]

Водночас має місце застосування формалізованих методів, серед яких виділимо методи дослідження операцій та прийняття рішень (зокрема, Байсовий аналіз, дерево рішень).

Подальше управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства має передбачати впровадження методів подолання ризику, оцінювання ефективності такого процесу та встановлення сукупності заходів, що забезпечуватимуть недопустимість виникнення такого ризику чи сприятимуть мінімізації негативних його наслідків в майбутньому.

Особливості управління ризиками логістичних систем вже знайшли своє розв’язання під час дій підприємства у кризовій ситуації [4], за умови оцінювання ефективності функціонування матеріальних потоків у логістичних системах [7], оцінювання впливу управління ризиком у логістичних процесах на додану вартість товарів [10], а також щодо управління ризиками підприємства загалом [6; 8]. Проте заявлені в наукових публікаціях підходи та методи, запропоновані для вирішення досліджуваної проблеми, мають виключно частковий чи вузькоспеціалізований характер, потребують удосконалення.

Ми вважаємо, що методичний підхід, що дасть змогу визначити оптимальні методи управління ризиками торговельного підприємства, повинен включати такі етапи:

- 1) збір та обробка бази даних дослідження;
- 2) стан логістичної системи підприємства та аналіз середовища її функціонування;
- 3) аналіз та оцінка ризиків логістичної системи підприємства;
- 4) оцінка ефективності методів управління ризиками логістичної системи підприємства;
- 5) запровадження оптимальних методів управління ризиками логістичної системи підприємства.

Ризикологія на сучасному етапі розвитку сформувала низку методів управління, які вважаються ключовими під час подолання ризиків у діяльності торговельного підприємства, які можна адаптувати до його логістичної системи, вибравши як характеристику такі критерії диференціації, як середовище походження ризиків, ступінь поширення ризиків, повторюваність дії на логістичну систему, ступінь впливу на логістичну систему, можливість нейтралізації негативного впливу на систему, функціональне середовище виникнення ризиків, ступінь охоплення ризиків, тип виникнення втрат логістичної системи. Також слід брати до уваги ступінь усвідомлення настання ризику логістичної системи та потенціал впливу ризиків на логістичну систему торговельного підприємства.

Взаємозв’язок методів управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства, представлених критеріїв виділення ризиків та можливих стратегій представимо за допомогою рис. 2.

За умови вибору необхідної стратегії ризикованості логістичної системи торговельного підприємства, обґрунтування доцільності її впровадження доцільно оцінити ефективність прийнятих рішень.

Критеріями ефективності прийнятих рішень можуть виступати ступінь досягнення поставлених цілей, співвідношення вигід і витрат, віддача управлінських затрат, частка зниження логістичних втрат тощо.

Доцільність застосування методів оцінювання ризику для логістичної системи підприємства

Методи та засоби аналізування	Процес загального оцінювання ризику логістичних систем				
	ідентифікування ризику	аналізування ризику			оцінювання ризику
		наслідок	ймовірність	рівень ризику	
Метод «мозкового штурму»	ДЗ	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Структуроване/напівструктуроване опитування	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Метод Дельфі	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Переліки контрольних запитань	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Попереднє аналізування небезпечних чинників	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Дослідження небезпечних чинників та працездатності	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування небезпечних чинників та критичних точок контролю	ДЗ	ДЗ	НЗ	НЗ	ДЗ
Загальне оцінювання екологічного ризику	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Метод SWIFT	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування сценаріїв	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування впливу на діяльність	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування першопричини	НЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування видів та наслідків відмов	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування дерева відмов	ДЗ	НЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування дерева подій	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	НЗ
Аналізування причин та наслідків	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування причинно-наслідкових зв'язків	ДЗ	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Аналізування рівнів захисту	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	НЗ
Дерево рішень	НЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Загальне оцінювання надійності	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування за схемою «краватка – метелик»	НЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Технічне обслуговування, орієнтоване на забезпечення безвідмовності	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Аналізування паразитних схем	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Марковське аналізування	ДЗ	ДЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Імітаційне моделювання за методом Монте-Карло	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ	ДЗ
Байєсова статистика та мережі Байєса	НЗ	ДЗ	НЗ	НЗ	ДЗ
Криві FN	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Показники ризику	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Матриця «наслідок – ймовірність»	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	НЗ
Аналізування витрат і вигід	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Багатокритеріальне аналізування рішень	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ

Примітка: ДЗ – доцільне застосування, НЗ – недоцільне застосування

Джерело: укладено автором за джерелами [1; 3; 6; 9]

Висновки. В дослідженні вирішено актуальне завдання, що полягає в подальшому розвитку теоретико-методичних засад ризикології, яке має на меті забезпечити підвищення ефективності роботи логістичної системи торговельного підприємства.

Аналіз змісту наукових публікацій вчених сучасності показав, що управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства необхідно тлумачити як цілеспрямований процес впливу суб'єкта логістичної системи підприємства на можливість виникнення небезпеки в роботі ланок логістичного ланцюга з метою недопущення зміни параметрів потоків від заданих. Результати дослідження доводять, що управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства має базуватись на принципах, що відповідають міжнародним стандартам, визначених методах та засобах їх аналізування, що необхідно застосовувати в процесі оцінювання ризику логістичної системи підприємства.

Визначено, що послідовність управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства повинна охоплювати такі етапи, як збір та обробка бази даних дослідження, вивчення стану логістичної системи підприємства та аналіз середовища її функціонування, аналіз та оцінка ризиків логістичної системи підприємства, оцінка ефективності застосування методів управління ризиками логістичної системи підприємства, запровадження оптимальних методів управління ризиками логістичної системи підприємства.

Рекомендована схема взаємозв'язків методів управління ризиками логістичної системи торговельного підприємства, критеріїв виділення ризиків та можливих стратегій їх мінімізації дасть змогу уникнути значних втрат в процесі функціонування логістичної системи підприємства.

Подальші дослідження слід спрямувати на вдосконалення роботи логістичних підрозділів підприємства на основі покращення їх інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з іншими підрозділами.

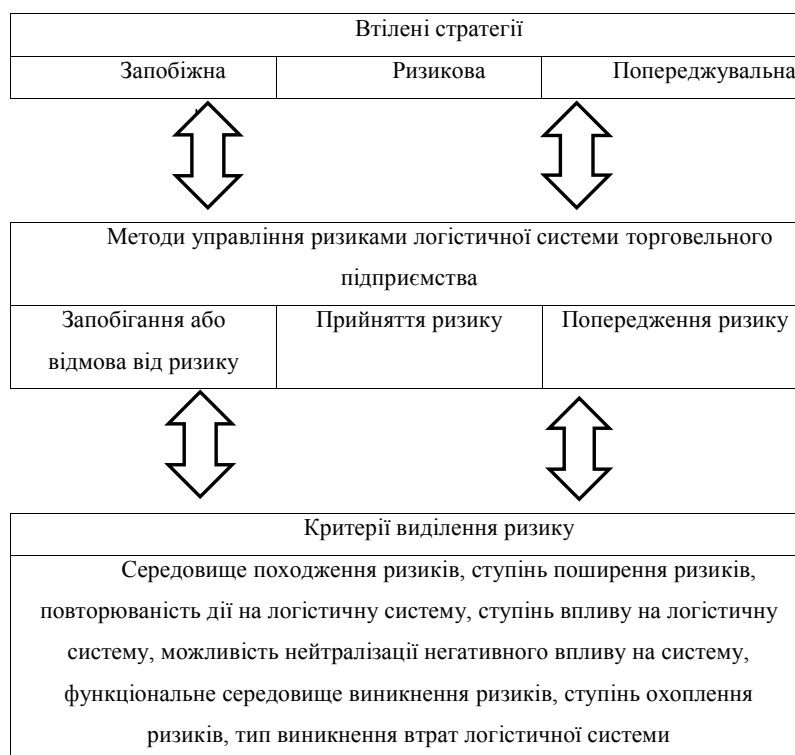

Рис. 2. Методи управління ризиками, критерії виділення ризиків та стратегії: схема взаємозв'язків

Джерело: укладено автором за джерелами [4; 6]

Список використаних джерел:

1. Вітлінський В., Скілько В. Концептуальні засади моделювання та управління логістичним ризиком. Проблеми економіки. 2013. № 4. С. 246–253.
2. Гришко В., Гунченко М. Системний аналіз ризиків у логістичній діяльності промислового підприємства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 17. С. 54–58.
3. Ільченко Н. Оцінювання логістичних ризиків підприємства торгівлі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 15. С. 58–62.
4. Кривов'язюк І., Кулик Ю. Модель вибору логістичних стратегій у умовах кризового стану підприємства. Економіст. 2013. № 11. С. 57–61.
5. Міністерство економічного розвитку України. Національний стандарт України ДСТУ IES/ ISO 31010:2013. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (IES/ ISO31010:2009, ITD). Київ: Мінекономрозвитку України, 2015. 80 с.
6. Останкова Л., Шевченко Н. Моделювання та управління економічними ризиками. Київ: ЦУЛ, 2011. 256 с.
7. Перебийніс В., Вольнова О. Оцінка ефективності функціонування матеріальних потоків у логістичних системах. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2011. № 1. С. 56–60.
8. Попович Т. Удосконалення процедур розроблення та реалізації управлінських рішень у системі ризик-менеджменту. Інноваційна економіка. 2013. № 2 (40). С. 362–367.
9. Ткачова А. Врахування ризиків при управлінні логістичною діяльністю підприємства. Проблеми формування нової економіки XXI века: матеріали III міжд. наук.-практ. конф. URL: http://www.confcontact.com/20101224/3_tkachova.php.
10. Якимішин Л. Оцінювання впливу управління ризиком у логістичних процесах на додану вартість товарів повсякденного вжитку. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2010. № 690. С. 171–176.
11. ISO. Risk Management – Principles and guidelines ISO 31000. Switzerland: ISO, 2009. 24 p.
12. ISO. Risk Management – Risk assessment techniques ISO 31010:2009. Switzerland: ISO, 2009. 20 p.

МЕТОДЫ И СРЕДСТВА УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ В ЛОГИСТИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье охарактеризован процесс управления рисками в логистических системах торговых предприятий. Рекомендованы принципы построения управления рисками в логистических системах торговых предприятий. Установлена последовательность, определены этапы осуществления управления рисками в логистических системах торговых предприятий. Рекомендована схема взаимосвязей методов управления рисками логистической системы торгового предприятия, критериев выделения рисков и возможных стратегий их минимизации. Определены направления дальнейших исследований очерченной проблематики.

Ключевые слова: управление рисками, принципы управления рисками, управления рисками логистической системы, процесс оценивания риска, методы оценивания риска, методы управления рисками, стратегия.

METHODS AND RISK MANAGEMENT TOOLS IN LOGISTIC SYSTEMS OF TRADE ENTERPRISES

Summary. The process of risk management in the logistics systems of trading enterprises is characterized. The principles of building risk management in logistics systems of trading enterprises are recommended. A sequence has been established and steps are taken to implement risk management in the logistics systems of trading enterprises. The scheme of interconnections of methods of risk management of the logistic system of a trading enterprise, the criteria for the allocation of risks and possible strategies for their minimization are recommended. The directions of further researches to certain problems are determined.

Key words: risk management, risk management principles, logistics system risk management, risk assessment process, risk assessment methods, risk management methods, strategy.